तन्यतु पु० तनोति शब्दं तमो वा तन-यतुच् । १वायौ २रात्रौ च उज्ज्वल० । स्तन-शब्दे वा० यतुच् सलोपश्च । ३गर्जिते ४अशनौ च माधवः । "न वेपसा न तन्यतेन्द्रम्" ऋ० १।८०।१२ भाष्ये उक्तैव व्युत्पत्तिः । तन्यता गर्जितेन छान्दस उत आच् । "आविष्कृणोमि तन्यतुर्वृष्टिम्" वृ० उ० । "तन्यतुः पर्जन्यः" भा० ।

तन्यु त्रि० तन+वा० ल्यु न अनादेशः । विस्तृते "रजांसि चित्रा वि चरन्ति तन्यवः" ऋ० ५।६३।५ ।

तन्विन् पु० तामसमनोरपत्यभेदे । "तपोरतिरकल्माषस्तन्वी धन्वी परन्तपः" हरिवं० ७ अ० ।

तप उपतापे सक०ऐश्वर्य्ये अक०दि०आ०अनिट् ,तप्यते अतप्त । तेपे तप्ता तप्स्यते तप्तः तप्तिः ।

अव-अधस्तापे । अवतप्तेनकुलस्थितम्" सि० कौ० ।

आ+सम्यक्तापे । आतप्तजाम्बूनदभूषिताङ्गः" हरिवं ९अ०

अनु+सन्ततताप अनुशोचने च । "अनुतप्ये भृशं तात ! तव घोरेण कर्मणा" भा० व० १३७२० श्लो० । "अन्वतप्यत धर्मात्मा पुत्रं संचिन्त्य तापसम्" रामा० अयो० ४ अ० । "वनं प्रस्थाप्य दुष्टात्मा नान्वतप्यत दुर्मतिः" भा०व०२७अ०

तप दाहे चु० उभ० सक० सेट् । तपयति-ते अतीतपत्-त । "संप्रत्ययोग्यस्थितिरेष देशः करा हिमांशोरपि तापयन्ति" उद्भटः । "न हि तापयितुं शक्यं सागराम्भस्तृणोल्कया" हितो० "कोऽत्र भूमिवलये जनान् मुधा तापयन् सुचिरमेति सम्पदम्" माघः ।

अव+अधोभागे तापने "अथावताप्य पृथिवीं पूषा दिवससंक्षये । जगामास्तं सहस्रांशुः" भा० उ० १८० अ० ।

तप दाहे भ्वा० उभ० सक० सेट् । ज्वलने निरु० तपति-ते अतापीत्-अतपीत् अतपिष्ट । तताप तेपे तपिष्यति ते "वर्षते तपते कोऽन्यो ज्वलते तेजसा च कः" भा० अनु० १४ अ० । "त्वमेकैकस्तपसे जातवेदाः" भा० आ० २३२ अ० "तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च" गीता "तमस्तपति घर्मांशौ" शकु० । तपःकर्म्मकत्वेऽस्य कर्त्तर्य्यपि यक् तङ च तप्यते तपस्तापसः ,

अभि+पर्य्यालोचने "पृथिवीमन्तरिक्षं दिवं ताल्लोँकानभ्यतपत्" ऐत० ब्रा० अभ्यतपत् पर्य्यालोचितवान् ।

उद्+दीप्तौ अक० आत्म० स्वाङ्गकर्मकत्वे सक० आत्म० "उत्तपते दीप्यते इत्यर्थः" सि० कौ० । पाणिमुत्तपते ; स्वाङ्गेत्युक्तेः प० मैत्रस्य पाणिमुत्तपति" अन्यकर्मणि तु प० । उत्तपति सुवर्णं विलापयतीत्यर्थः" सि० कौ० ।

"तीव्रमुत्तपमानोऽयमशक्यः सोढुमातपः" भट्टिः । "करणं कुसुमेषुरुत्तपति यद्विशिखः" माघः ।

उप+पीडाजन्यतापे "आहिताग्निश्चेदुपतपेत्" आश्व० गृ० ४।१।१। उपतपेत् व्याधिभिरुत्पीड्येतेत्यर्थः ।

नि+नितरां तापे । "तदाहुर्निशोचति नितपति वर्षिष्यति वा" छा० उ० ।

निस्+निःशेषेण तापे पौनः पुन्य न तापे षत्वम् । "दग्धैकदेशा बहवो निष्टप्ताश्च तथापरे" भा० आ० २२६ अ० । निष्टपति सुवर्णम् आसेवने तु नष त्वं निस्तपति सुवर्णं सुवर्णकारः । "यस्तु सूर्य्येण निष्टप्तं गाङ्गेयं पिबते जलम्" भा० आनु० २२६ अ० । षत्वे उभयतका ग्रहणम् ।

प्र+प्रकर्षेण तापे विक्रमहेतुके तापे च "भासस्तवोग्राः प्रतपन्ति विष्णो !" गीता "सूर्य्यः प्रतपतां श्रेष्ठः" भा० वि० ४२ श्लो० "भास्करात प्रतपिष्यतः" भा० व० १९० अ० "द्वितीयस्येव सूर्य्यस्य युगान्ते प्रतपिष्यतः" भा० व० २२ अ० !

वि+उत्तापवत् सर्वम् । "रविर्वितपतेऽत्यर्थम्" भट्टिः दीप्यते इत्यर्थः पाणिं वितपते मैत्रस्य पाणिं वितपति सुवर्णं वितपतीत्यादि । "वितपन्नरातिम्" अथ० १२।२।४५

सम्+सम्यक्तापे । "दत्त्वापि च धनं काले सन्तपत्युपकारिणे" भा० शा० १६४ अ० !

तप पु० तप-अच् । १ग्रीष्मे ज्यैष्ठाषाढात्मके ऋतौ अमरः । "तपेन वर्षाः शरदा हिमागमः" माघः । "तपर्त्तुपूर्त्तावपिमेदसाम्भराः" नैष० "तपात्यये वारिभिरुक्षितानवैः" कुमा० । किञ्चित् कर्म्मोपपदे तापेः खच् ह्रस्वश्च २तत्तापके परन्तपः भावे अप् । ३तपसि च "अश्मकुट्टा निरशना दशपञ्चतपा इमे" हरिवं ४६ अ० ।

तपः(स्क)कर त्रि० तपः करोति अच् वा विसर्गस्य सः । १तपःकारके (तपसी) २मत्स्यभेदे पुंस्त्री शब्दरत्ना० । स्त्रियां जातित्वात् ङीष् ।

तपःक्लेशसह त्रि० तपसः क्लेशं सहते सह-अच् । इन्द्रियसंयमादिकारके तपस्विनि अमरः !

तपःस्थली स्त्री ६त० । १काश्यां त्रिका० । २तपस्यास्थलमात्रे च

तपती स्त्री । सूर्य्यस्य कन्यायां संवरणनृपस्य भार्य्यायां कुरुराजमातरि । "ततः संवरणात् सौरी तपती सुषुवे कुरुम्" भा० आ० ९४ अ० । "संवरणः खलु वैवस्वतीं तपतीं नामोपयेमे तस्यामस्य जज्ञे कुरुः" ९५अ० । १७१ अ० । तत्कथा "अर्जुन उवाच तापत्य इति यद्वाक्यमुक्तवा-